© www.kjnt.ro/szovegtar

BODÓ CSANÁD – HELTAI JÁNOS IMRE

BESZÉLNI VALAHOGYAN: MAGYAR NYELVI REVITALIZÁCIÓ MOLDVÁBAN

BEVEZETÉS

A nyelvi veszélyeztetettség koncepciójának képviselői összekapcsolják a nyelvek vagy változataik visszaszorulását és kihalását a kulturális és nyelvi diverzitás visszaszorulásával. Mivel a diverzitáshoz pozitív értékeket kapcsolnak, olyan cselekvési terveket fogalmaznak meg és léptetnek életbe, amelyek a nyelvi változatosság fenntartását célozzák. A nyelvi diverzitás érdekében tett lépések ebben a kontextusban – nem evidens módon – egyes nyelvek megőrzését jelentik.[1]

Nincs ez másképp Moldvában sem. A nyelvi veszélyeztetettség diszkurzusának megfelelően a cselekvés tárgya a gyakran „csángónak" nevezett moldvai magyar nyelv; egy olyan entitás, amely megőrzésre érdemes. Ez a cél jól definiálható feladatokon keresztül valósítható meg. Ezek közé tartozik a nyelv dokumentálása lehetőleg minél többféle beszélő minél többféle helyzetben való megnyilvánulásának rögzítésével. Moldváról számos nyelvészeti leírás született, talán a legjelentősebb közülük *A moldvai csángó nyelvjárás atlaszá*nak a múlt század közepén összegyűjtött nyelvi anyaga (Gálffy–Márton–Szabó szerk. 1991, Bodó–Vargha 2007), amely alapjául szolgált *A moldvai magyar nyelv szótárá*nak is (Péntek szerk. 2016, 2017). De nemcsak a nyelvi dokumentáció tartozik ide, hanem a nyelv használatának a jelenben észlelt elégtelenségéhez képest megfogalmazódó helyreállítása is – ezt nevezik újabban *nyelvi revitalizáció*nak. A moldvai magyar nyelvtanítási program ezt az utóbbit tűzi ki célul.

Tanulmányunkban arra mutatunk rá, hogy a moldvai magyar nyelvi gyakorlatokat a nyelvi veszélyeztetettség diszkurzusa felől értelmező

1 A nyelvi diverzitás és veszélyeztetettség kapcsolatának kritikájára lásd Duchene–Heller eds. 2007.

megközelítés olyan szemléletből fakad, amely a nyelvet tárgyiasítja, azaz a beszélésben megvalósuló használattól elkülöníthetőnek tartja (Makoni–Pennycook 2007). A moldvai magyar nyelvnek ez a megközelítése meghatározza a nyelvi revitalizációs lépések mibenlétét és eredményét. A továbbiakban először a moldvai magyar nyelvi oktatási program tágabb kontextusát a magyar nyelv alakítására irányuló korábbi törekvésekkel összefüggésben vázoljuk fel. Ezt követően azt elemezzük, hogy terepmunka-tapasztalataink alapján hogyan értelmezik a moldvai beszélők saját nyelvi helyzetüket, majd megvizsgáljuk, hogy az oktatási program miként viszonyul a moldvai beszélők nyelvvel kapcsolatos vélekedéseinek és nyelvfelfogásának sajátosságaihoz.

NYELVI TERVEZÉS RÉGEN ÉS MOST

A nyelvi folyamatokba való tudatos beavatkozás kísérletei igen hosszú múltra tekintenek vissza, ennek ellenére csak az 1960-as évek óta alakították ki azt az elméleti keretet, amelynek megfelelően az ilyen tevékenységeket *nyelvi tervezés*nek nevezzük. A beavatkozási kísérleteknek számos formáját ismerjük, ezeknek a magyar nyelv történetében a nyelvújítás volt talán a legjelentősebb példája. A magyar nyelvújításnak a nyelvi tervezés keretében való értelmezésére lásd Laakso 2009. Nyelvi tervezésről beszélünk akkor is, amikor valamely veszélyeztetettnek tekintett nyelv (nyelvjárás, nyelvhasználati mód) revitalizációjára történik kísérlet, így már csak a nyelvújítás és a revitalizáció közös sajátossága – a nyelvi folyamatok befolyásolásának szándéka – miatt is érdemes párhuzamot vonnunk a 18–19. századi nyelvújítás és a napjainkban zajló magyar nyelvi oktatási program között. De nem csak egyetlen azonosságról van szó. A következőkben azt mutatjuk be, hogy a moldvai nyelvoktatási program igen sok elemében a nyelvújítást követi. Ebben egyébként nem mutat egyedi jellemzőket: a jelenkori breton, velszi, galíciai, friuli, mohikán stb. nyelvi revitalizációs programok résztvevői mind a modern európai nemzeti nyelvek kialakulásának történeteire tekintenek mintaként.[2]

Csetri Lajos, az egykori kiváló irodalomtörténész a magyar nyelvújításról szóló kötete egyik bevezető állításában leszögezi, hogy „[m]inden irodalmi és nyelvi felzárkózási kísérlet [...] mintakövető modernizálás" (Csetri 1990: 19). Mintakövetés volt a magyar nyelv modernizációja is, azaz a nyelvújítás, mégpedig – a görögség nyelvi mintájához felemelkedő latin nyelv példáján túl – elsősorban kortárs német nyelvi mintáké. De ugyancsak mintakövetés a mai moldvai nyelvi modernizáció is. Mielőtt azonban az utóbbi jellemzőit áttekintenénk, érdemes kitérni arra, hogy miért is értelmezzük a moldvai nyelvi folyamatokat a modernitás fogalmával összefüggésben.

A modernitást társadalmi konstellációként értelmezzük, amely számos párhuzamos társadalmi folyamat együttes hatásának az eredménye. E folyamatok közé tartozik például a városiasodás, az iparosodás vagy a szekularizáció. A nyelvhasználathoz legegyértelműbben kapcsolódó, azt sok szempontból meghatározó ilyen folyamat a nyelv standardizációja. Nagy jelentőségű folyamat ez a modern nemzetállamok kialakulásában, hiszen feltételez jó pár más, párhuzamos változást: az iskoláztatás elterjedését, a nyomtatott termékek nagy mennyiségű értékesítésének lehetőségét, tehát az

2 Más nyelvek revitalizációjáról bővebben lásd Gál 2007.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

egységes (nyomtatvány- és könyv)piac kialakulását (García 2014: 146). Ezek mind olyan fejlemények, amelyek biztosítják egy állam politikai és gazdasági stabilitását. Az európai nyelvek, így a magyar nyelv standardizációja is az állam érdekeinek kiszolgálására és (nemzetközi) versenyképességének biztosítására történt meg.

Minden felzárkózási kísérlet feltétele, hogy megfogalmazódjon valaminek a hiánya ahhoz képest, amit elérni szándékozunk. Moldva magyar nyelve kapcsán sok helyütt olvasható, hogy kimaradt a nyelvújításból (újabban például lásd Pozsony 2005, Tánczos 2011), azaz éppen az imént említett modernizálás folyamataiból. Ez és más hasonló „hiányok" vezetnek oda, hogy a standard értelmezés szerint a moldvai magyar nyelv beszélői „premodern" közösségeket alkotnak, azaz a (nyelvi) modernizáció hiánya egyben a modernitás előtti időkben helyezi el őket. Az ilyen módon felismert nyelvi hiány csak egyféleképp orvosolható: a nyelvújítás eredményeivel való megismerkedéssel. (Az itt vázolt gondolatmenetben is kimutathatók a modernitás jellemzői, mivel a változásokat egyirányúnak mutatja, amelyeknek az eredménye egyértelműen pozitív.)

A nyelvújítás nem kizárólag és nem is főképp új szavak létrehozását jelentette. Mint a nyelvi tervezésre általában jellemző, itt is összekapcsolódott egymással a nyelvre vonatkozó tervek foganatosítása és a nyelv társadalmi kontextusának befolyásolása. A nyelv szókészletének a leírása vagy a használat új köreinek megfelelő nyelv kiművelése tehát szorosan összekapcsolódott azzal a társadalmi mozgalommal, amely többek között a magyar nyelv törvényi szabályozásának újraírását vitte sikerre. Általánosabban: a nyelvújítást mint komplex modernizációs programot meghatározó társadalmi törekvés a modern magyar nemzet kialakításának szándéka volt, annak a modern európai nemzetek – az ún. nemzetállamok – modern európai nyelveit jellemző következményeivel. A nyelvhez való viszony 18–19. századi nemzetiesítéséből elsősorban egy olyan egységesnek elgondolt és mégis funkcionálisan sokrétű „nyelv" kialakításának szándéka következett. Ezt hol irodalmi nyelvnek, köznyelvnek, standardnak vagy (az adott állam polgárainak közös nyelveként) nemzeti nyelvnek nevezik. A folyamat során ez a megkonstruált új beszédmód válik a jó, helyes megszólalási móddá, míg az eszménynek kevésbé megfelelő beszédmódok leértékelődnek, a közösségi értékelésben helytelenné válnak, stigmatizálódnak. Emellett e „nyelv" vélt, de soha meg nem valósuló egységessége a nemzet egységének metaforájaként is megjelenik. Az idézőjel használatát éppen ez indokolja: a nemzeti, köz-, standard vagy irodalmi „nyelv" nem nyelvi megalapozottságából adódóan inkább társadalmi-politikai koncepció, és különbözik attól a nyelvfelfogástól, amelyet a beszélők a hétköznapi beszélés tapasztalatai alapján kialakítanak. (A különbözés azonban nem jelenti azt, hogy a nyelv kétféle szemlélete független lenne egymástól; nehéz elképzelni ma olyan nyelvi helyzetet, amelyben a nyelvről való beszédet ne befolyásolná a modern nemzeti nyelv koncepciója.) Ez a társadalmi-politikai koncepció azzal az előfeltevéssel él, hogy a beszélés folytonos gyakorlatától elvonatkoztatható az a tárgy, amit nyelvnek nevezünk (Agha 2007). A standardizáció folyamatában tehát megváltozik az a mód is, ahogy a nyelvre gondolnak. A modern kor embere saját, a mindennapi diszkurzusok szokásos rendje által meghatározott megszólalásait a standard eszményéhez hasonlítja. Amikor a nyelvre gondol, erre az eszményre gondol, és nem arra, ahogyan ő egyébként beszélni szokott. Ez a tárgyiasult nyelv leírható, szótárakba és grammatikákba foglalt jellemzői révén megismerhető. A standard eszménye a modern élet egyik fontos szervezőeleme. Ez az, amihez elválaszthatatlanul kapcsolódik az iskolai oktatás, de az is, amit megtanítanak más nemzetek fiainak a nyelvórán, amihez a nyomtatott nyelvi anyagok elsöprő többsége igazodik, aminek segítségével az elképzelések szerint hozzá lehet férni egy modern európai nemzet kultúrájához. Minden ilyen modern nyelvet úgy

képzelünk el, mint ami egységként hozzáférhető (Blommaert–Rampton 2011: 4), birtokolható (García 2014: 149), és mint ilyen, létezik a konkrét megszólalás nélkül, önmagában is (Pennycook 2010: 9). A standard nyelv eszménye elszakítja egymástól a modern európai ember gondolkodásában a nyelvet és a beszélőt.

A MOLDVAI MAGYAR NYELVŰ BESZÉLŐK NYELVSZEMLÉLETÉRŐL

A moldvai magyar nyelvű beszélők közösségeik történeti-szociokulturális fejlődésének sajátosságaiból adódóan másképpen tekintenek a nyelvre, mint a Kárpát-medencei magyarok. A moldvai közösségek története leginkább abban tér el más magyar közösségek történetétől, hogy a modernitáshoz kapcsolódó és az életet egy (állami) hatalmi centrum köré rendező folyamatok (Deumert 2010) őket máshogy érintették (Tánczos 1997, 2011; Pozsony 2005; Heltai 2014), hiszen soha nem éltek a magyar állam területén. A román állam hasonló törekvései pedig eltérő vallási, beszédmódbeli és kulturális beágyazottságuk révén minden igyekezet ellenére a legutóbbi időkig nehezebben és kevésbé sikeresen érték el őket, mint a környező területek lakosságát (Péntek 2008).

Ezen folyamatok eredményeit láthatjuk abban a vélekedésrendszerben, amely a moldvai, magyarhoz köthető nyelvi forrásokat is használó beszélők megszólalásaiban a *vegyített, csángós beszéd* és a már nevében is ezt az eszményített jelleget hordozó *tiszta magyar* kettősségében jelenik meg. A Moldvában használatos *tiszta magyar* terminus ennek az elvont, eszményi, a megszólalótól teljesen független, tárgyiasított entitásnak a neve, amit a beszélők – ellentétben a Kárpát-medencei magyarokkal – nem azonosítanak a saját megszólalási módjaikkal:

(1) A = Heltai János Imre, B = 40 év körüli nő, C = 60 év körüli apja – Lészped

A Hogy van ez, hogy- hogy azt mondja C, hogy tiszta magyarul Magyarföldön beszélnek.

B ## az, mivel mink nem beszélgetünk tiszta magyart.

C [Nem nem], mi csángósul

B Ugye [##] csángós

C Csángó

A moldvai beszélőközösségek életére is hatással volt a román nemzetállam: az iskolában, a közösségen kívüli élet más színterein találkoznak a *román*, magyarországi és erdélyi kapcsolataikon keresztül pedig a *magyar* nyelvvel. A *csángó* nem egy modern értelemben vett, standardizált és ezáltal a beszélői tudatban tárgyiasult módon jelen lévő nyelv, mint a román és a magyar. A *glottonima* (nyelvnév) szituatív használatával (Bodó 2016: 132–144) és a közösségekben érvényes jelentéseivel (Heltai 2014: 30–46) korábban többször foglalkoztunk. A moldvai beszélők nem tudják a modern nemzeti nyelvek keretrendszerében elhelyezni a csángót. Válaszaikban visszatérő elem, hogy a csángó félig magyar, félig román, hogy ez egy *korcsitura*, melybe a román *beléhúzódott*, magyar is, nem is stb. E válaszok értelmezése helyett ezúttal egy másik típusú választ veszünk gondolataink kiindulási pontjául:

(2) A = Heltai János Imre, B = 50 körüli férfi – Somoska

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

A Az milyen, az a csángó?

B Hogy beszélgetünk mük. nem úgy, hogy magatok beszéltek. Tük magyarok vagytok, mert

A Hát mi a differencia a magyar meg a csángó közt?

B Mi? Főkint, ahogy beszélünk. Nem beszélünk úgy, mint tik, hogy üüü- (..) nekem van egy bátyám Onyesten, oda ki. Vele is még nem talál velünk az ő nyelve sem, az, ahogy ujan korrektul beszélek. Azok majd vetekedzik veletek.

A B beszélő számára a csángós nem nyelv, hanem a beszélés módja. Kétszer egymás után ezt a definíciót használja, annak ellenére is, hogy az interjú készítője szembeállítja egymással a magyar és a csángó etnonimákat, felkínálva ezáltal a nyelvek és nyelvváltozatok rendszerének értelmezési keretét. A csángó vagy a csángós beszéd a moldvaiak értelmezésében nem nyelv, hanem megszólalási mód. A modernizációban csak félig-meddig részt vevő, a legutóbbi időkig szinte kizárólag rurális, paraszti életmódot folytató, nem vagy alig szekularizálódott közösségben ugyanis még megvan a beszélésnek az a fajta, nem az egyes nyelvek fogalmához kötött értelmezése, amely a népoktatás széles körű elterjedése előtt a 20. század elejéig a Kárpát-medence lakosságának széles köreiben élt. Ez a nyelvértelmezés nem az egyes nyelvek fogalmához kötött, és nem a beszélőtől függetlenített tárgyként gondolja el a nyelvet, hanem az ember elválaszthatatlan részeként, olyan valamiként, amit az ember, amikor beszél, „csinál", nem pedig birtokol.

Ennek a nyelvfelfogásnak az alapegységei nem az egyes (nemzeti) nyelvek és azok változatai (például dialektusai), hanem a beszéd egyes elemei, a megnyilatkozások összetevői, amelyeket a továbbiakban nyelvi forrásként nevezünk meg. Amikor a moldvaiak csángósan beszélnek, nem tesznek különbséget magyar nyelv és nem magyar nyelv között. A csángós beszéd megengedi, hogy a beszélő olyan nyelvi forrásokat is használjon, amelyeket a nemzetállami nézőpont a román nyelvhez rendel hozzá. Az alábbi interjúrészlet bogdánfalvi beszélője például így mondja el, hogyan beszélnek a környékbeli falvakban:

(3) A = 60 körüli nő – Bogdánfalva

A Lászä ‹várj csak›, ö (.) tiszta majarul egy sem beszél ejsze igazán. (...) Corcituri ‹keverékek› ott nállunk, mind mondjuk, Nagypatak beszél egy módul, Trunk beszél mász-, éppe Balcseszku ez, kám ‹éppen› ugy beszél.

Ez a beszélő több román (eredetű) szót használ e megnyilatkozásában. Vannak olyan nyelvi források, amelyeket nem lehet egyértelműen valamelyik nyelvhez hozzárendelni. A *lászä* vagy a *kám* például román eredetük ismeretében is tekinthetők e beszédmód sajátjainak. Más esetben arra látunk példát, hogy a román nyelvhez köthető forrásokat tartalmazó hosszabb beszédegységek is megjelennek e beszédmódban:

(4) A = 70 körüli férfi – Kákova

A S akkor abba az üdőbe (.) să nu ne supărăm uni pe alții ‹nem haragudtunk egymásra›. Ha beszéltünk ott az iskolába aaa- (.) izét, ugy, o recreație întelegi în orele libere ‹a szabad időben, érted, a lyukasórák alatt›.

Azzal, hogy a beszélő a két mondatban kétszer is a román nyelv forrásait használta, nem rúgta fel a beszédmódnak a közösségben érvényes szokásait. Ezt a beszédmódot nem a román és a magyar nyelv feszültségében, duális módon, hanem egységes egészként gondolják el a moldvaiak. Az, amit a moldvaiak időnként csángónak, máskor másképp neveznek (Bodó 2016), a közösségben érvényes diszkurzív gyakorlatok szerinti megszólalási mód. Tisztában vannak a beszélők azzal, mikor használnak a románhoz, és mikor a magyarhoz tartozó nyelvi elemeket, csak nem ebben a kettőségben gondolnak a

nyelvi gyakorlataikra: *hogy a- vannak beszédek, melyek jön, mint mikor rományul mondjuk mük-* (50 körüli nő, Magyarfalu). A csángó tehát olyan beszédmód, amelyben nem meghatározó a két nyelv egymástól való elválasztása.

A csángó beszédmód nem egy a magyarhoz, a románhoz, vagy bármelyik modern értelemben vett nyelvhez mint nyelvi források egy meghatározott halmazához hasonlító entitás, hanem a beszélés közösségben jellemző módjának a megjelölése. A nyelvről szóló ilyenfajta gondolkodásmód a beszélést nem osztja nyelvekre, a beszélést nem választja el a beszélőtől, és a nyelvre nem valaki tulajdonaként, hanem cselekvési módként tekint. E beszédmód jellemzőit a közösségi diskurzusrendek, a közösség nexusainak összessége alakítja ki. Mivel ezek változnak az idők folyamán, a beszédmód is változik. Mást érthettek a moldvaiak száz évvel ezelőtt azon, amit a (2) részletben az egyik beszélő úgy fogalmazott meg, *hogy beszélgetünk mük*, mint amit napjainkban – például előfordulhat, hogy korábban kevesebb románhoz köthető nyelvi forrás használatát írták elő a közösség diszkurzív szokásai. Sőt, a neve is megváltozhatott annak, amivel illették saját maguk beszélését, hiszen a csángó etno- és glottonima külső, a közösségben néhány évtizede alkalmazott megnevezés (Péntek 2014). De a lényeg – hogy a csángók a saját maguk nyelvére nem „valamiként", hanem „valahogyanként" gondolnak – máig változatlan.

A MOLDVAI NYELVI REVITALIZÁCIÓ

A modernizáció nyelvi és társadalmi vonatkozásai nemcsak a nyelvújításban elválaszthatatlanok egymástól, hanem az annak mintáját követő moldvai nyelvi revitalizáció esetében is. A nyelvi tevékenység efféle társadalmi beágyazottságának moldvai következményei közül itt hármat emelünk ki. Egyfelől a moldvai oktatási program egy nyelv – a magyar nyelv – tanítását tűzi ki célul. Ebben a moldvai nyelvi revitalizáció a modern nemzeti nyelvek kialakulásával létrejött nyelvszemléletet követi, mivel nem teszi kérdésessé a moldvai gyerekeknek oktatott magyar nyelv mint (tan)tárgy elsődlegességét a moldvai gyerekek nyelvi környezetének mindennapi tapasztalataival szemben. A programban résztvevő tanárok többsége ilyen iskolákban szerezte a végzettségét, és a program támogatásának rendszere is azokhoz a szemléleti keretekhez igazodik, amelyeket a magyar nyelvű iskolarendszer az egykori Magyarország területén kialakított.

Másfelől nézve a nyelvtanítás nem bármely (idegen) nyelv tanítása, hanem a magyar nyelvé, amelynek az oktatása szükségszerűen a magyar nemzethez való viszonyt is alakítja. Az oktatási programban résztvevők – tanárok, szülők, gyerekek – és az abból kimaradók számára ez egyaránt nyilvánvaló, de az talán kevésbé, hogy a nyelv és a nemzet között magától értetődőnek tűnő kapcsolat visszavezethető a modern nemzet megszületésének idejére. A magyar nyelv moldvai oktatása tehát a nemzeti identitás megteremtésére irányuló törekvések részévé válik.[3]

A nyelvi és társadalmi összefüggések sorában a harmadik szempontunk az, hogy a moldvai magyartanítási program nagy hangsúlyt helyez az írásbeliségre. Ez ugyancsak

3 A nemzeti identitást hasonlóképp középpontjába állító program volt a nyelvújítás is; ha sikeresnek tekintjük, a sikere éppen ebből adódott, és jóval kevésbé abból, amit a beszélők kommunikációs boldogulásához hozzátett – ehhez lásd Gal 2006, magyarul 2018 elemzését arról, hogyan teremt a standardizáció új társadalmi ellentmondásokat és ellentéteket.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

nem előzmények nélküli: a nyelvújítás terepe az írásbeli nyelvhasználat volt, főként az irodalmi és a tudományos regiszterek befolyásolása. A szóbeliségre gyakorolt hatása áttételesen jelentkezett, és ez csak az iskolázás széles körűvé válásával kezdett megváltozni a tanítók és tanárok mint mintaadó beszélők révén.[4] A mai moldvai magyartanítás nagy tekintélyű beszélői, a tanárok – a saját maguk által nyújtott nyelvi mintán túl – a magyar nyelvű írásbeliség kialakítását szorgalmazzák egy-egy eredendően orális nyelvi kultúrában élő közösségben. Az írásos nyelvet elsődlegesnek tekintő nézőpont összefügg azzal, ahogyan a nyelv az írott szövegek tárgyiasult világában válik megragadhatóvá (ez volt az első szempontunk). De azzal is összefügg, ahogyan az írottá váló nyelv alkalmas lesz identitáspolitikai célok megvalósítására: például a moldvai „csángó" értelmiség kinevelésének eszközeként a magyar nyelvű (erdélyi) iskolában való továbbtanulásra, vagy a magyarországi támogatókkal – az ún. keresztszülőkkel – fenntartott magyar nyelvű levelezésen keresztül a tágabb (nemzeti) összetartozás-érzés kialakítására (ez volt a második szempont). Az írásbeliség ezáltal nemcsak levezethető előző szempontjainkból, de egyben hozzá is járul ahhoz, hogy a magyar nyelv moldvai oktatása éppen úgy – az (írott) magyar nyelv identitáspolitikai célokat követő tanításaként – valósuljon meg, ahogyan történik.

ÖSSZEGZÉS

Az előzőekben bemutattuk, hogyan értelmezhető a moldvai magyarnyelv-oktatási program a modernitás nyelvi következményeinek és a helyi beszélők nyelvszemléletének kettősségében. Rámutattunk arra, hogy a modern európai nyelvek – köztük a magyar vagy a román – tárgyiasult formában, a beszélőtől elkülönülő entitásként jelennek meg a nyelvről szóló diszkurzusokban. Elemzésünkben arra hívtuk fel a figyelmet, hogy a moldvai beszélők nyelvről tett megnyilatkozásai másféle szemléletről tanúskodnak: az egyes nyelvek helyett a helyiek a beszélést tartják a nyelvről való gondolkodás központi elemének.

A kétféle nyelvfelfogás ellentétéből feszültségek erednek, amelyekkel a nyelvi revitalizációs program résztvevői is szembesülnek. A nyelvi revitalizációs programok ugyanis a nyelvnek a modernitásban érvényes koncepcióján alapulnak, míg a beszélők nyelvi gyakorlatai más mintákat is követnek. A nyelvi veszélyeztetettség diszkurzusához kapcsolódó cselekvési program célja éppenséggel ez utóbbiak – esetünkben a csángósnak nevezett beszédmódok – megőrzése és revitalizációja is lehetne. Más szóval, a nyelvi revitalizáció gyakorlata a modernitás nyelvfelfogásából eredően valaminek – esetünkben a moldvai magyar nyelvnek – a megőrzésére irányul, miközben a revitalizáció céljaként az is megfogalmazódhatna, hogy a beszélés valamely sajátos módjának fenntartására irányuljon. Ellentmondásos, hogy erre csak a modernitásban értelmezett eszköztár áll rendelkezésre. Az ettől eltérő megközelítés kialakításának lehetőségét abban látjuk, hogy a beszélés moldvai módjairól másféleképp – ahogy Moldvában mondják, más módul – kezdjünk el beszélni.

4 A román nyelvű iskolázás moldvai kezdeteit és a tannyelv többségi egynyelvűségi koncepciójából adódó nehézségeit mutatja be Trunki–Bodó 2017.

SZAKIRODALOM

Agha, Asif
2007 The Object Called „Language" and the Subject of Linguistics. *Journal of English Linguistics* 35. 217–235.

Blommaert, Jan – Rampton, Ben
2011 Language and Superdiversity. *Diversities. Language and Superdiviersities* 13. (2) 1–22.

Bodó Csanád
2016 *Nyelvi ideológiák és különbségek.* Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár.

Bodó Csanád – Vargha Fruzsina Sára
2007 *Jelenségtérképek A moldvai csángó nyelvjárás atlaszából.* Interaktív CD-ROM. ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék, Budapest.

Csetri Lajos
1990 *Egység vagy különböző ség? Nyelv- és irodalomszemlélet a magyar irodalmi nyelvújítás korszakában.* Akadémiai Kiadó, Budapest.

Deumert, Ana
2010 Imbodela zamakhumsha – Reflections on Standardisation and Destandardisation. *Multilingua* 29. 243–264.

Duchene, Alexandre – Monica Heller (eds.)
2007 *Discourses of Endangerment: Ideology and Interest in the Defence of Languages.* Continuum, London.

García, Ofelia
2014 Becoming Bilingual and Biliterate. Sociolinguistic and Sociopolitical Considerations. In: Stone, C. Addison – Silliman, Elaine R. – Ehren, Barbara J. – Wallach, Geraldine P. (eds.): *Handbook of Language and Literacy: Development and Disorders.* The Guilford Press, New York, 145–160.

Gal, Susan
2006 Contradictions of Standard language in Europe: Implications for the Study of Practices and Publics. *Social Anthropology* 14. (2) 163–181.
2018 A standard nyelv ellentmondásai Európában: Gyakorlatok és nyilvánosság. In: Uő: *A nyelv politikája: Nyelvi antropológiai tanulmányok.* Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Középeurópai Tanulmányok Kara, Nyitra, 55–78.

Gál Noémi
2007 *A nyelvi revitalizáció. Elméletek, módszerek, lehetőségek.* Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége, Kolozsvár.

Gálffy Mózes – Márton Gyula – Szabó T. Attila (szerk.)
1991 *A moldvai csángó nyelvjárás atlasza.* I–II. (A kiadás előkészítői: Murádin László – Péntek János.) (MNyTK, 193.) Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest

Heltai János Imre
2014 *Nyelvcsere és a nyelvi tervezés lehetőségei Moldvában.* Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.

Laakso, Johanna
2009 A magyar nyelv nem idioma incoparabile. A magyar nyelvújítás európai kontextusban. In: Krász Lilla (szerk.): *Találkozások és elválások: Kazinczy Ferenc és kora. Sic itur ad astra* 61. 189–202.

Makoni, Sinfree – Alastair Pennycook
2007 Disinventing and Reconstituting Languages. In: Uők (eds.): *Disinventing and Reconstituting Languages.* Multilingual Matters, Clevedon, 1–41.

Pennycook, Alastair
2010 *Language as a Local Practice.* Routledge, Oxford, UK.

Péntek János
2008 A magyar nyelv erdélyi helyzete és perspektívái. In: Fedinec Csilla (szerk.): *Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban.* Magyar Tudományos Akadémia Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság, Budapest, 136–152.
2014 A moldvai magyarokról és a csángó elnevezésről. *Magyar Nyelv* 110. 406–416.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Péntek János (szerk.)
2016–2017 *A moldvai magyar nyelv szótára.* I.1. Moldvai magyar – közmagyar rész, A–K, I.2 Moldvai magyar – közmagyar rész, L–Zs, II. Közmagyar – moldvai magyar rész, A-Zs. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár.
Pozsony Ferenc
2005 *A moldvai csángó magyarok.* Gondolat – Európai Folklór Intézet, Budapest.
Tánczos Vilmos
1997 Hányan vannak a moldvai csángók? *Magyar Kisebbség* III. (1–2) 370–390.
2011 *Madárnyelven. A moldvai csángók nyelvéről.* Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár.
Trunki Péter – Bodó Csanád
2017 *Inspectorul şcolar raportează – Învăţământul de stat român în satele maghiare din Moldova. A tanfelügyelő jelenti – Román állami iskolázás a moldvai magyar falvakban.* Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár.

A VORBI CUMVA. REVITALIZAREA LIMBII MAGHIARE ÎN MOLDOVA

Studiul de față prezintă modul în care se poate interpreta programul de predare a limbii maghiare în Moldova în dihotomia dintre cerințele lingvistice ale modernității și conceptul lingvistic al vorbitorilor. Atrage atenția asupra faptului că în discursurile despre limbă limbile moderne europene – printre care și româna sau maghiara – apar sub forme obiective, drept entități independente de vorbitor. Folosind fragmente din interviurile realizate, analiza scoate la iveală modul diferit de percepere a limbii de către vorbitori: în loc de unele limbi anume, localnicii consideră ca element central al metadiscursurilor despre limbă vorbirea. Divergența dintre cele două concepte asupra limbii generează conflicte și tensiuni, cu ceea ce se confruntă și cei implicați în programul de revitalizare lingvistică.

SPEAKING IN SOME WAY. HUNGARIAN LANGUAGE REVITALISATION IN MOLDAVIA

This study shows how the Hungarian-teaching language programme in East-North Romanian Moldavia can be interpreted as the dichotomy between the linguistic consequences of modernity, on the one hand, and the local speakers' language ideologies, on the other. It argues that modern European languages, such as Hungarian and Romanian, are discursively separated from their speakers, and this rhetoric is mirrored in an objectified view of language. Based on interviews with Moldavian speakers, the analysis discusses a different perspective on language: instead of separating languages, these speakers seem to be more oriented toward speaking as the central tenet of the meta-discourses on language. These controversial language ideologies are reflected in conflicts and tensions, which are not unknown among the participants of the language revitalisation programme.